

Snille och envishet

Smålands Akademi

1993 – 2008

Stig Tornehed

Smålands Akademis skriftserie 13

Utgivning
Smålands Akademi

Layout
Benny Ask

Tryck
Föreningservice 2008-10-04
© Smålands Akademi och Stig Tornehed

ISSN 1104
ISBN 91-975523-2-1

Idén om en småländsk akademi uppstod under ett middagssamtal den 13 april 1992. Det rörde sig om bland annat vad som i dag förenar Småland, landskapet som från början utgjordes av små otillgängliga och självständiga områden. Känslan för de forna små landen som Varend och Finnveden lever kvar. Nya små land har i vår egen tid uppstått i form av t.ex. Glasriket, Möbelriket och Hästriket. Frånsett idrott och närbesläktade organisationer är det få sammanslutningar som omfattar hela landskapet. För att dölja olikheter förklarar vi oss alla som goda smålänningar inför vår Herre.

En gemensam nämnare är främst att söka inom kulturen och då särskilt inom litteratur. Vi talar inte om kronobergska författare utom om småländska. Under vårt aprilsamtal efterlystes en kulturell sammanslutning omfattande de tre länen och så uppstod tanken på en akademi förenande Småland och som främjar en småländsk identitet. Vad denna innebär är något som alltjämt diskuteras och hålls levande.

Den första skriftliga dokumentationen – urkunden – finns i form av minnesanteckningar från ett möte på Östrabo den 9 oktober 1992. I detta deltog de som varit med om aprilsamtalet på Stamvägen 15, nämligen Lena och Jan Arvid Hellström, Lena och Lars-Olof Larsson och Ann-Marie och Stig Tornehed samt som sekreterare Mirjam Liljesson. Nu fastställdes bland annat kriterierna för medlemskap i akademien. Vidare uppdrogs riktlinjerna för höstens högtidssammankomst.

Så var det dags att tillskriva tänkta ledamöter med förfrågan om de var intresserade av att ingå i akademien, vars främsta uppgift blir ”att kasta glans och ljus över den småländska vitterheten och arbeta för dess spridning över Småland, Riket och Världen”. Stora ord, men så inbjöds också de blivande ledamöterna i Tegnérns anda till Östrabo. Det som sedan följde blev korta intensiva lunchmöten till vilka biskop och sekreterare kom farande på cykel. Jan Arvid hade alltid bråttom för att hinna med så mycket som möjligt. Entusiasmen för en småländsk akademi var stor hos honom.

Planerna på en akademi spreds genom media och det blev genomgående positiva reaktioner. En av de första lyckönskningarna kom den 23 februari från *Stiftelsen skånsk framtid* genom Peter Broberg. Han berörde också en fråga som nu 15 år senare fått förnyad aktualitet:

Vi vill göra er uppmärksamma på att ett stort hot mot Smålands kultur är under uppsegling. Sverige skall indelas i regioner med regionala parlament. De statliga utredarna arbetar med planer på att skära Småland i bitar och föra dessa delar till andra regioner i väst, norr och söder. Om detta sker försvinner på sikt Småland som begrepp. Det bör vara den viktigaste punkten för all småländsk kultursträvan idag att se till att landskapet som obruten enhet kvarstår i framtiden. En värdig uppgift för Smålands Akademi. --- Småland har särskilda möjligheter, och som kulturell region är Småland en klar enhet. Vi vill ge allt vårt stöd för att Småland skall finnas och utvecklas. Speciellt bör Småland och Skåne arbeta samman för att få en acceptabel regionindelning i Sverige, en som utgår från kulturella mönster.

På samma tema spinner Per Andersson, hemmahörande i Mjölby, i ett brev daterat den 30 mars:

Småland är onekligen en väl avgränsad enhet med en regional prägel konstituerad av språk, kultur, historia, topografi, näringsliv osv. Detta gemensamt småländska arvegods förtjänar så väl att vårdas, utvecklas och vidareföras till kommande generationer. Smålands Akademi har här en synnerligen viktig uppgift att fylla.

I sitt brev påtalar Per Andersson att Småland ”till skillnad från skåningar, ölänningar, norrlänningar osv. inte har något samlande enhetstecken i form av en flagga”. Han nöjer sig inte med att notera detta utan presenterar ett förslag till en småländsk enhetsflagga, vars gröna fält minner om skogar och hagar. ”Det röda korset med vita kanter för tanken till röda stugor med vita knutar – och till lingsröda tuvor på grönbevuxen villande mo. Mera småländsk än så kan knappast en småländsk flagga bli och samtidigt framhäver den sin gemenskap med den svenska korsflaggan och andra nordiska brödrafolks korsflaggor.” Mer än så blev det inte av detta förslag. Smålands Akademi valde som symbol ett heraldiskt lejon med armbröst, tecknat för över 300 år sedan av landshövdingen i Jönköpings län, den ryktbare Eric Dahlberg

Från de av stiftarna kallade ledamöterna kom positiva svar. Brevet till Astrid Lindgren hade dock kommit på avvägar och föranledde

följande kommentar: ”Ska jag inte vara med i Smålands Akademi, tänkte jag blygsamt, när jag inte fick någon inbjudan. Men så kom det ett nytt brev. Så nu har jag skrivit och tackat ja.” På tal om en småländsk akademi ansåg hon att den kan behövas ”så att det speciella med den småländska kulturen inte går upp i en allmän nivellering. Det typiskt småländska är så pass roligt och värdefullt att det nog behövs någon som håller det om ryggen.”

Den nystartade akademien förfogade över mer idéer än penningar och var därmed beroende av sponsorer. Några tilltänkta bidragsgivare inbjöds till en informationslunch den 5 april.

Till förberedelserna i övrigt hörde att utarbeta förslag till stadgar och riktlinjer för verksamheten. Tre priser instiftades och meddelades den 15 september i brev till de blivande akademiledamöterna. Därmed fick de som en första uppgift att inkomma med förslag och motivering till pristagare. Smålandsposten ställde upp med ett Tegnérpris, IKEA med ett Linnépris och Växjö stift med ett Wallquistpris.

Redan från början blev Esaias Tegnér Akademiens ledstjärna och följaktligen kunde dess konstituella instiftande och högtidsmöte förläggas till hans födelsedag den 13 november 1993. Vid samlingen i Karoliner gymnasiet solennitetssal, där Tegnér hållit sina berömda skoltal med eko ut över Europa, antogs de av stiftarna utarbetade stadgarna. Till preses utsågs Jan Arvid Hellström. Sekreterare blev Olle Wingborg och övriga ledamöter i verkställande utskottet Ann-Sofie Ohlander, Marian Ullén och Lars-Olof Larsson med Ulla Olin Nilsson och Stefan Edman som suppleanter.

Med en viss anspelning på en annan något äldre akademi kom Smålands Akademi att få 18 ledamöter. Som en hedersbetygelse tilldelades Astrid Lindgren stol nr 1. Genom lottning fördelades övriga stolar: 2 Ann-Charlotte Alverfors, 3 Jan Arvid Hellström, 4 Torgny Lindgren, 5 Ewertz Arnesson, 6 Alf Henrikson, 7 Margareta Strömstedt, 8 Stefan Edman, 9 Olle Wingborg, 10 Stig Tornehed, 11 Ulf Beijbom, 12 Mats Svegfors, 13 Marian Ullén, 14 Gunnar Hillerdal, 15 Ulla Olin Nilsson, 16 Lars-Olof Larsson, 17 Ann-Sofie Ohlander och 18 Peter Nilson.

Förhindrade att närvara var Alf Henrikson, som prioriterade sin enda systers 75-årsdag, och Torgny Lindgren.

*Jan Arvid Hellström,
Smålands Akademi's förste
preses, 1993-1994.
Foto Roy Himsel 1991*

Högtiden med orationer, prisutdelning och med akademiledamöterna i högtidsdräkt ägde rum i domkyrkan. Jan Arvid Hellström, Tegnér's efterträdare på biskopsstolen och nyvald preses i Smålands Akademi, välkomsttalade och anknöt inledningsvis inte oväntat till Tegnér. Han yttrade bland annat:

De konstnärer, diktare, författare och forskare som idag har haft konstituerande sammanträde med Smålands Akademi har anledning att som Tegnér se bakåt eller uppåt, allt efter läggning och övertygelse, på de personer som har lagt grunden till den småländska dikten och vitterheten.

De som vill må känna sig iakttagna tillbaka: i Smålands Akademi är den aspekten av det tegnér'ska perspektivet fullt

frivilligt. Men Ett vet vi alla, att skaran av dem som ingår i den så att säga eteriska förlängningen av Smålands Akademi är stor och imponerande. Jag kan inte räkna upp dem här, men alla här i Sankt Sigfrids medeltida katedral har sitt eget perspektiv.

Vid det konstituerande sammanträdet antogs portalparagrafen att akademien skall sprida glans och ljus över den småländska vitterheten samt främja en småländsk identitet. Identitet är ett luddigt begrepp. Jag skulle vilja påstå att den småländska identiteten blir tydlig och konkret i konstnärskap och diktning. Där lyfts det småländska upp på konstens nivå, får färg och konturer och närmar sig Det Eviga, för att tala Tegnér's språk: det småländskas idé. Det är kring den idén vi är samlade denna kväll.

Så långt Smålands Akademis förste preses. Två dagar efter Linnélärjungen Carl Peter Thunbergs födelse i Jönköping för 250 år sedan tecknade Stig Tornehed hans minne. Som ämne för sin oration valde Peter Nilson *Småland under nya stjärnor*. Han konstaterade det underliga i ”att de småländska småland och deras gränser finns kvar än idag, tusen år efter att de blivit överflödiga. Många av oss är mycket noga med att tala om – inför andra smålänningar – att vi är virdar, eller nydingar, eller finnvedingar, eller aspelänningar eller något annat – som om vi vore komna ur helt olika världar. Vill man leka med paradoxen kan man kanske påstå att detta är en aspekt av den småländska identiteten.”

De första pristagarna

Utdelningen av Akademiens första priser tilldrog sig stort intresse och blev ett högtidigt inslag i programmet. Östrabopriset till Esaias Tegnér's minne överlämnades till *Karl Vennberg* för en djupt personlig och vittomspännande diktning som sträcker sig över ett halvt sekel. Han fick sitt genombrott som poet med diktsamlingen *Halmfackla* 1944 och blev en av de ledande inom 40-talets modernism. Sin ställning som en av våra mest intressanta och konsekventa lyriker har han befast genom de följande 15 diktsamlingarna, nyligen utkomna i en samlad utgåva. Han kom till Växjö dagen före prisutdelningen och passade på

*Karl Vennberg tilldelades
det första Östrabopriset
till Esaias Tegnérns minne
”för en djupt personlig och
vittomspännande diktning”.
Foto Ingemar Kroon 1993.*

att besöka sin födelsebygd i Blädinge, vilket fick mig att i anslutning till pristalet i domkyrkan läsa hans dikt ”Till en förlorad hembygd”:

*Den bygd vi växer ifrån
växer in i oss, uppgår som bild
i celler och vävnader.
Vi kan stå en kväll där gatorna
mynnar ut i vårt liv
och utbuden korsar varandra.
Vi har ett svar på tungan och plötsligt
brister marken och tiden under våra fötter.
Vi rycker till som överfölls vi
av det oändligas lockelser,*

*tystnaden i ett världsallt
vars gränser inte ens ljuset hinner fram till,
eller evigheten
vars tomma speglar vi fyller med våra önskningar.*

*Men doften i den bristande tiden är en annan;
som av en sommardag i höbärgningen,
eller ett vardagssamtal kring köksbordet vid elvakaffet,
mellan människor för länge sedan döda,
med ord för länge sedan glömda.
Gatorna löper in i ett förlorat landskap
likt skogsstigar
som korna och lingonplockarna höll öppna.
Kallorna med sina vita skärmbblad
lyser i dunklet vid kärrkanten.
Och längst ner ligger den utdikade Tärnsjön,
tung att gå i av vitmossan,
fågelropen driver in
mot de sönderfallande ängsladorna.*

*För något ögonblick är detta plundrade landskap
hela mitt liv,
ett fågelrop som ingenstans leder,
en vårskymning eller en höstmorgon som övergiven
växer allt djupare in i mig,
ju mer jag växer ifrån den.*

Linnépriset tilldelades *Björn Gidstam*, som med sitt konstnärskap och sina böcker har fullföljt en linneansk tradition i vår moderna tid. Med känsla, inlevelse och gedigna kunskaper har han skildrat ett småländskt odlingslandskap med djupa rötter i det förflutna, präglad av småskalighet, naturens och människans samspel, av timrade trähus, gårdsgårdar, hagmarker och blomsterängar, men hotat av total omvandling. Gidstams framställning i bild och ord är en oersättlig dokumentation av detta kulturlandskap. Den fångar in något av det mest genuint småländska och tjänar samtidigt som en varningsklocka med maning till eftertanke och kamp för oersättliga småländska natur- och kulturvärden.

Wallqvistpriset gick till *Göran Åberg*. Han har under sin tid

som docent, lektor och författare på ett genuint och kreativt sätt fullföljt de lärda traditionerna i Växjö stift med nära förbindelser och fruktbarande samverkan mellan stiftet, akademien och kyrkan. I sitt författarskap speglar han väsentliga delar av stiftets tradition, främst med anknytning till Jönköpingstrakten. Genom akademiska undersökningar, populärvetenskap och essäistik har han berikat vårt vetande och populariserat viktiga strömningar och skeenden i kyrka och skola.

Vi var nog mest spända på Karl Vennbergs reaktion över att bli pristagare. Hans positiva svar gladdde oss. I ett tackbrev säger han sig vara överväldigad och omtumlad av Växjö ”som onekligen blev en starkare och mera mångskiftande upplevelse än jag hade väntat”. När han senare sände mig diktsamlingen *Längtan till Egypten*, tackade han för vad ”*som i efterhand har kommit att framstå som den viktigaste utmärkelsen i mitt liv.*” Ett liv som släcktes den 12 maj 1995 i Spånga.

Tegnér på sin bronsstol blomsterhyllades och upplystes i novemberkvällen av flammande marschaller. Med Astrid Lindgren i hästanspänd landå och övriga ledamöter med av Georg Björklund tända facklor företogs färden via Sankt Sigfrids källa till den festliga middagen på Östrabo med Lena och Jan Arvid Hellström som värdpar.

Vitterhet blev envishet

När planerna för Akademien utformades förutsågs vårsammankomster förlagda till olika platser inom landskapet. En första inbjudan kom från Högsby kommun och här hälsades akademiledamöterna i april 1994 välkomna med salut av en paraderande tropp ur Smålands karoliner. Kommunfullmäktiges ordförande Nils-Erik Gustafsson hälsningstalade och inbjöd till buffélunch i kommunhuset.

Akademien hade kanske något hastigt fått mottot *Snille och vitterhet*, vilket av några ledamöter betraktades som alltför högrävande och pretentiöst. På förslag av Astrid Lindgren utbyttes *vitterhet* mot *envishet*. Och så har det förblivit. Nu skall dock tilläggas att såväl motto som målsättningen för Akademien *att sprida glans och ljus över den småländska vitterheten samt främja en småländsk identitet*

*Efter kyrkbesöket 1994
i Granhult, på väg till
Högsby, njuter Astrid
Lindgren av aprilsolen.
Foto Stig Tornehed.*

bör ses med en glimt i ögat. Snille var inte något nytt för Akademien. Redan Tingsåsbon Gustaf Lyckow (1865 – 1910), med signaturen Gustavus, hade i sin småländska nationalsång besjungit oss alla som små snillen:

*I Smaulanns dalar födes ingen faune,
Nä kvecka ä vi ifrau tåpp te tau.
Å fast vi rauke grensa in te Skaune,
Smau snille ä vi allihop endau*

Till detta anknöt Lars-Olof Larsson i sitt hälsningstal i Värnamo 1998: ”Snille och envishet är Akademiens devis. Om någon finner den första delen väl pretentiös, hoppas jag Ni upptäcker glimten i lejonets öga och

*Lars-Olof Larsson och Peter Nilson i livligt samspråk vid Granhults kyrka.
Foto Stig Tornehed 1994.*

finner att pilspetsen i armborstet är hemmasmidd. Det är i varje fall min tro att kombinationen envishet och snille, även på ett mera jordnära och praktiskt plan, är viktiga inslag i vår gemensamma småländska identitet, oavsett om den formats i Finnveden eller Njudung, i Vedbo eller Värend.”

Det där med identiteten tycks vara svårare. Vid sammanträdet i Jönköping 2007 noterade Lars-Åke Engblom upplösningstendenser mellan de tre länen i landskapet och ställde frågan: Finns det en småländsk identitet? En kommitté bestående av Peter Aronsson, Jan-Olof Johansson och Lennart Johansson tillsattes att penetrera frågan om den småländska identiteten och vad som kan döljas bakom den röda stugan och hängbjörkarnas slöjor.

Så träder Småland fram

Även till högtidssammanskomsten 1994 meddelade Alf Henrikson förhinder. Han gjorde det i versifierad form, hans enda bidrag till Akademin:

*Högtiden skriker min näsa förbi.
Dess datum ger inget val.
Dock hälsar jag Smålands Akademi
ur skuggan av min dal.
Från tundran i norr går en hälsning till er
som sitter på stolar kring min
samt till Rydberg och Wieselgren, Ling och Tegnér
och andra som aldrig kom in.*

Alf Henrikson kom aldrig fysiskt att inta stol nr 6 i Smålands Akademi. Han avled den 9 maj 1995, född i Huskvarna 1905, där hans minne vårdas av det sällskap som bär hans namn.

Preses Jan Arvid Hellström anslog en tegnérska ton i sitt välkomsttal vid akademiens andra högtid i Växjödomen, en parafras över skaldebiskopens *Sång till Svenska Akademien 1836*:

*Jag satt på sockeln, nära katedralen,
när dagens oro äntligt slutad var.
Jag lyssnade i smyg till högtidstalen
och på statyn sken månen hög och klar.
Snart tystnade därinne larm och strider,
och skuggorna var varmare än här.
Jag längtade till värmen in och friden,
där stora andar gav sin form åt tiden:
vad sant, vad rätt, vad skönt som skedde där!*

*Som från ett fjärran Eden hördes orden,
som nådde mig som stjärneljus från skyn.
Än växer sång och sagor fram i Norden –
och deras klanger nådde till statyn!
Där var som hörde jag Sankt Sigfrid ljunga*

*när ljus och bildning slogs mot barbariet,
från vattnet hörde jag hans munkar sjunga;
kollegan talade med utländsk tunga:
var stode vi om han ej kommit hit?*

*Nog vann sig Smålands ära nya lagrar.
Långt efter mig och långt efter Linné
sprang Ida kring i samma blomsterhagar,
Karl Oskar drog att nya världar se!
Så födes ständigt nya sångartider
som Konstnärn känner, anar, ser och vet.
Så träder Småland fram ur nya strider
med sina drag förädlade omsider,
av småländsk vitterhet och envishet.*

*Vi höga andar, ädla sångarfäder,
har samlats för att hälsa er idag!
I Smålands himmel vi oss alla gläder
och fröjdar oss med er i stjärnstrött lag!
Låt klinga tidlöst höga melodier!
Må stjärnmusiken strömma ner till er!
Och blandas våra forna utopier
med era ansatser och fantasier
så se dem som en hälsning från Tegnér*

Hans tid blev kort – men rik

Det blev också Jan Arvid Hellströms sista hälsning till ledamöterna av Smålands Akademi och andra som mött upp till högtiden i domkyrkan. Några veckor senare var han borta för alltid. Som något av en föraning hade han kvällen den 10 augusti tagit farväl av sommarn. ”Det är sista sommarkvällen på vår bohuslänska ö. --- Ljungen blommar vid mina fötter. I skärgården bär ljungen bud om Död. --- Kanske är avskedet bara ett vanligt farväl: vi ses om tio månader igen! Men tanken kommer oftare nu: det kan också vara ett avsked för gott. Havet, det eviga: det finns kvar till nästa sommar. Fåglarna kommer att finnas där ute vid skäret. Stranden ska blomma som förr; allt kommer att bli som vanligt. Men kommer jag själv att vara med ?” Hans tragiska

död i samband med en trafikolycka grep oss djupt. Programmet vid högtidssammankomsten den 11 november 1995 präglades av minnen. Akademiens nye preses, Peter Nilson, hyllade honom och Alf Henrikson i sitt hälsningstal. Han kunde också hälsa deras ersättare i Akademin välkomna, Anders Wejryd och Lars Bergquist. Den förre talade sedan till minnet av sin företrädare på biskopsstolen med slutorden:

Under några få år var Jan Arvid Hellström stiftets biskop. Han gick utöver. Utöver de gränser som konventionen sätter, utöver de människor som var med sedan förr, utöver de uttrycksformer som var gängse i kyrkan och stiftet, utöver den begåvning som människor vanligen har. Hans tid blev kort. Men enastående rik.

I dialogform presenterade Stefan Edman och Olle Wingborg Jan Arvid Hellströms författarskap. Den senare fick i uppdrag att utarbeta en bibliografi över hans skriftliga verksamhet och kunde i sitt minnestal avslöja att bakom skönlitterära pseudonymen Natanael Frid fanns Jan Arvid Hellström. Gunnar Hillerdal lyfte fram ”Den kristne tänkaren Jan Arvid Hellström” och slutade med att återge ett par strofer av den psalm som sjöngs vid Jan Arvids begravningsakt:

*Som liljan på sin äng till slut skall vissna ner
går sommaren mot höst och dagen lugnt mot kväll.
Men blomman som i vila går
ska snart slå ut i evig vår
och vad som sås i ringhet här
Du ger sin blomning där.*

Från blomman på sin äng är det inte långt till en livgivande källa. Mitt sista samtal med Jan Arvid gällde Sankt Sigfrids källa i Biskopsgärdet, hur den skulle kunna vara en samlingsplats i anslutning till en tänkt pilgrimsvandring. Nu är den förvandlad till en minneskälla över honom och hans företrädare och medbroder i döden, Sven Lindegård. Och källan, i dag knappast vårdad, torde vara den enda källa i landet som efter reformationen signats av Svea rikes ärkebiskop, Gunnar Weman. Det skedde i juni 1995.

Smålands Akademi vid Sigfridskällan 11 november 2000.

Foto Stig Tornehed.

En stund i årmiljardernas ström

Två gånger kunde Jan Arvid Hellström hälsa välkommen till Akademiens högtider. Två gånger blev det också för hans efterträdare som preses, Peter Nilson. I inledningen till hans första välkomsttal finns mycket av honom själv:

Musiken tystnar, ekot av Bachs toner dör i katedralen. Utanför murarna tätnar mörkret över Smålands bygder. Ett mörker som vi lånar ur den eviga natten bland stjärnor och vintergator

Här finns vi, du och jag, i en höstlig trakt på en liten snurrande planet, mitt i stjärnmyllret, en stund i årmiljardernas ström.

Det universella och det provinsiella är två aspekter av tillvarons mångfald. Vi lever omgivna av det oerhörda, i rymdens och tidens gränslöshet, och samtidigt hör vi hemma någonstans, i en någon liten vrå av den stora världen. Ibland händer det kanske att vi skräms av de kosmiska vidderna, av insikten att vi lever på ett stofkorn i rymdöknarna. Rymdens och tidens avgrunder öppnar sig kring oss, vart vi vänder ögonen: ljusår

och årmiljarder.

Då behöver vi ett stycke mark som vi kan kalla vår, en bygd där vi vet att vi är hemma. För oss det småländska landet, vår provins i oändligheten.

”Människan af quinno född lefwer en liten tid och är full med orolighet”, står det i den gamla bibeln som jag ärvt av min farfarsfar. *”Wäxer up som et blomster, och faller af; flyr bort som en skugge.”*

Hösten 1997 insjuknade Peter och i mars följande år var han borta. In trädde i Akademin ledning vice preses Lars-Olof Larsson. Han efterträddes som preses 1998 av Lars Bergquist, som diplomatiskt med ordnar och utmärkelser blev en prydna för den småländska akademien. I april 2003 fick akademien sin tredje preses i Anders Wejryd. När han 2006 som ärkebiskop lämnade Växjö inträdde vice preses Birgit Friggebo i Akademin ledning. Under Akademin 15 år har följande verkat som sekreterare: Olle Wingborg, Stig Tornehed, Brigitte Kühne och Ingrid Nettekvik. En värdefull medarbetare har akademien haft i Mirjam Liljesson som kanslisekreterare.

Priserna Akademin ansikte utåt

Till glädjeämnen 1995 hörde att Akademien för första gången tillsammans med Sveriges Radio Kronoberg kunde utdela ett *Emilpris till Astrid Lindgren ära* för barnkulturella bedrifter. Första mottagare blev Bibi och Tommy Isacson, som harangerades av Margareta Strömstedt: ”Priset utdelas för deras outtröttliga arbete vid anläggningen av Astrid Lindgrens värld i Vimmerby, där de med konstnärlig integritet och yrkesskicklighet levandegjort de olika miljöerna i Astrid Lindgrens böcker och på så sätt för både barn och vuxna skapat en gemensam plats där fantasi och verklighet kan mötas.”

Vad gäller de tidigare priserna är *Östrabopriset till Esaias Tegnér ära* ett allmänt litterärt pris som i första hand tilldelas författare med anknytning till Småland. *Linnépriset* belönar författarskap inom natur och miljö, medan *Wallquistpriset* avser författarskap med kyrklig inriktning och tilldelas personer med anknytning till Småland och/eller Växjö stift.

Odd Zschiedrich i samtal med Hammarskjöldpristagaren Maciej Zaremba i Kalmar 2006.

Foto Ingrid Nettervik.

Vid två tillfällen har Akademien kunnat utdela ett Hanna Ouchterlonypris på 25 000 kr med Agona AB som donator. Detta skedde första gången den 25 april 1998 i samband med en högtid i Mariakyrkan i Värnamo. I sitt hälsningstal fann Lars-Olof Larsson i folklandet Finnveden ett ovanligt tydligt utslag av en identitet som är starkt präglad av 1800-talets stora folkväckelse. Inom denna stiger Hanna Ouchterlony fram som pionjär inom samfundslivet i Sverige. De första frälsningsarmébetonade mötena i Sverige hölls av Bramwell Booth, en son till Arméns grundare, i Hanna Ouchterlony's hem i Värnamo. Hon kom att bli en förkämpe för Armén.

Genom priset till hennes ära hyllades Birgitta och Tage Johansson för sitt missionsarbete i anslutning till Pingströrelsen i såväl Liberia som Sudan och Etiopien där ”de burit fram evangelium i trovärdiga ord och trovärdig handling och därmed bidragit till att förändra människors

*Kjell Albin Abrahamson. Hammarskjöldpristagare i Jönköping 2007.
Foto Ingrid Nettervik.*

och samhällets möjligheter till det bättre”.

Det andra Ouchterlony-priset överlämnades vid vårsammankomsten 1999 i Nässjö till Eva Spångberg ”för att hon på ett enkelt och genialt sätt förmedlat den kristna trons huvudsanningar genom muntlig och skriftlig förkunnelse för kyrkliga och frikyrkliga lyssnare/läsare i stora delar av Småland. Hon bär drag av väckelsetidens lekmannaförkunnare och folkliga predikanter.”

Ett sjätte pris kunde 2002 utdelas för första gången. En donation på 500 000 kr av grosshandlaren, Ekon. Dr h.c. Erik Malmsten, med släktrötter i Jönköping, möjliggjorde ett pris på 30 000 kr till Dag Hammarskjölds minne. Mottagare var ambassadören Ingmar Karlsson med följande motivering: ”Han har under en följd av år, samtidigt som han innehaft ansvarsfulla tjänster i UD, publicerat ett flertal böcker i vilka han särskilt tagit upp relationen mellan religion och politik ur olika perspektiv. Det har för honom gällt att förklara innebörden i

*Smålands Akademi samlad. Den 13 november 1993 sammanträdde ledamöterna i solennitetsal i växjö där Carl von Linné gått i skola och där Esaias Tegnér höll sin föreläsning. Bilden visar Arvid Hellström och Astrid Lindgren. Därefter från vänster: Ulla Olin, Gunnar Hellström, Stefan Edman, Margareta Strömstedt, Ann-Sofie Ohlander, Evertz Arvidsson.
Foto Mats*

Smålands Akademi för första gången. Sammanträdet ägde rum i Karolinerhusets
sina berömda skoltal. Sexton av de aderton var närvarande. I förgrunden biskop Jan
Ullerdal, Marian Ullén, Mats Svegfors, Ulf Beijbom, Stig Tornehed, Olle Wingborg,
Gunnarsson, Lars-Olof Larsson, Peter Nilson och Ann-Charlotte Alverfors.
Samuelsson.

Preses Lars Bergquist, omgiven av Eric Rasmusson från Hallands Akademi och Carl Olof Ternryd från Kronobergs Akademi för vetenskap och näringsliv.

Foto Stig Tornehed 1999.

exempelvis skilda islamiska riktningar och deras sociala konsekvenser, påpeka västvärldens syn på främmande kulturer och samtidigt antyda en väg till utjämnande av latent eller uppenbara motsättningar. Hans undersökningar har många gånger varit obekväma för makthavarna. Karlsson har alltså vid olika tidpunkter kunnat påvisa fel i svenska myndigheters bedömningar av s k. asylfall. Skäl för asyl har funnits där myndigheterna avslagit en begäran, och i långt flera fall har de svenska makthavarna, enligt Karlssons lugna och kunniga analyser, utan giltig anledning beviljat asyl.”

Akademins högtidsmöte i Jönköping 2004 gick i Viktor Rydbergs tecken. För första gången utdelades ett pris till Rydbergs minne, donerat av Hallpressen. Det tilldelades Viktor Rydbergmuseet för en entusiastisk och uthållig arbetsinsats som hållit Rydbergsmindet

levande i författarens födelsestad.

Akademins åttonde pris instiftades 2008 i samverkan med August Åhslunds stiftelse. Det är ett historiepris till Gunnar Olof Hyllén-Cavallius minne – för nyskapande och lovande insatser för historiskt berättande om Småland. Prissumman är på 20 000 kr och utdelas vartannat år. Det är planerat att utdelas första gången 2009. Avsikten med priset är att i Hyllén-Cavallius anda uppmuntra en yngre forskare, inom eller utanför högskolevärlden, som redan visat prov på förmåga att använda sig av den historiska traditionen för nyskapande historieberättande.

En förutsättning för utdelning av Akademins priser är kulturintresserade sponsorer, som medverkat under längre eller kortare perioder.

En förteckning över Akademins pristagare 1953 – 2008 finns på sidan 30 ff.

Publicistisk verksamhet

Akademins publicistiska verksamhet inleddes 1996 med att Olle Wingborg utarbetade en biografisk förteckning över *Litteratur av Jan Arvid Hellström*. Tryckningen bekostades av Växjö Stiftssamfällighet.

Akademiledamöternas första stora gemensamma satsning blev Tegnérboken *Under det höga valvet* (Norstedts) med Marian Ullén som redaktör. Det höga valvet är kyrkans valv, men det är också den blåa himlakupan som välver sig över jorden. Antologin utgavs 1996 inför 150-årsminnet den 2 november av Esaias Tegnér's död. Under Akademins första tid var skaldebiskopen en inspiratör som man gärna anknöt till och som uppvaktades med blommor och flammande marschaller. Det är intressant att ta del av hur bokens författare nalkas Tegnér, som för många i dag bara är ett namn och *Det eviga*. Den mångsidiga bild som tecknas av skaldebiskopen fick inte minst i pressen ett positivt mottagande.

Småland består i dag inte enbart av infödda smålänningar utan också av många med rötter lite varstans i världen. Med akademiledamoten Gunnar Hillerdal i spetsen har detta kommit att uppmärksammas på ett sätt som verkligen inger respekt. Med 350 000 kr från

Stiftelsen Framtidens Kultur till Akademien i samarbete med Svenska Emigrantinstitutet inleddes projektet *Nya hem i Småland – med rötter i all världens hörn*. Invandrare inbjöds att berätta om sina intryck av det nya landet Sverige och Småland: bakgrund, problem, planer och framtidsutsikter. Ulla Hallström engagerades som redaktör. Antologin *Smålänningar med rötter i fjärran land* förelåg klar inför Akademiens högtidsmöte i november 2000. I Förordet skriver dåvarande preses Lars Bergquist:

Tolerans och förståelse från infödda svenskar och kunskap i svenska språket och svenska tänkesätt hos invandrarna är i själva verket förutsättningen för att många kulturer skall kunna leva tillsammans och ömsesidigt berika varandra.

Vi har ett ansvar för att ge de nya svenskarna, en åttandedel av vår befolkning, en känsla av hemmahörighet i vårt land. De är välkomna in i en gemenskap, där deras rötter och egna kulturer respekteras, och där det övergripande målet är att skapa ett bättre samhälle för alla.

Som ett led i denna strävan kan vi se Akademiens initiativ. De fjorton författarna representerar lika många länder och bidrar till antologin med starka skildringar. Fyra av dem belönades med vardera 10 000 kr, nämligen Dalala Abdel Gani, (Palestina), Senada Besic (Bosnien), Cletus Nelson Nwadike (Nigeria) och Victor Rojas (Colombia).

Av de inkomna skildringarna bedömdes, utöver de publicerade, sju så intressanta att det blev ytterligare en antologi 2001, *Hemma i främmande land*. Den utgavs med stöd från Stiftelsen Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur. Sju invandrade svenskar har skrivit ner sina minnen och erfarenheter i mycket personliga och levande berättelser och öden som förde dem till Sverige. Tack vare en stark vilja och förmåga att behålla sin integritet och identitet har de av egen kraft gjort sig delaktiga i det svenska samhället. Från Margareta Strömstedts förord kan hämtas ”all demokrati vilar på Accepterad Olikhet: det är A och O”.

Nästa bokprojekt kom 2006 med Lars-Olof Larsson som redaktör, *Linné. En småländsk resa* (prisma), Antologin utgavs påpassligt inför 300-årsminnet av Linnés födelse. Femton av Akademiens ledamöter och seniorer medverkar. Vår nuvarande ärkebiskop, Anders Wejryd, skrev bokens inledning med följande avslutande presentation:

Boken har fyra delar. Den första, *Kring hembygden och skolan*, sätter med fantasi och fakta in Linné i det som var viktiga delar av hans uppväxtmiljö, hans Stenbrohult, hans Växjö, hans Småland. Till verkligheten hörde närheten mellan timligt och evigt och mellan rationellt och irrationellt.

Den andra delen, *Småländska resor*, ger upplevelser av vad en dåtida besökare, även Linné själv, kunde träffa på och en nutida besökare med linneanska intressen kan erfa och beröras av.

Den tredje delen, *Lärjungar*, internationaliserar Linné genom två av hans lärjungar och bekräftar förbindelser mellan Småland och Uppsala på den ena sidan och Sydafrika, Japan och Nordamerika på den andra.

Den avslutande fjärde delen, *Linnéminnet*, ger dels perspektiv på hans litterära stil, dels problematiseras hela företeelsen med minnen och högtidsfirande. *Va'nöttar de te'?* är en viktig småländsk fråga och en annan viktig fråga är vilka intressen som egentligen finns och funnits bakom allt firande och jubilerande.

Som en sammanfattning kan sägas att antologierna *Under det höga valvet* och *Linné. En småländsk resa* är krön inom Smålands Akademi. Det som också kommer att ha ett bestående värde är Akademiens skriftserie innehållande bland annat tal och föreläsningar vid högtidssammankomsten, något som speglar tankar och idéer under de nu gångna 15 åren.

Besök i landskapet

För Akademien har det varit av stort värde att nå ut till olika delar av Småland. Utöver höstens högtidsmöte, alternerande sedan 2000 mellan de tre residensstäderna, har vårens årsmöte kommit att förläggas till olika kommuner med ett generöst värdskap. Akademiledamöterna kvitterar genom att ställa upp med föreläsningar och annan medverkan i olika sammanhang inom den gästade kommunen. Inte minst viktigt är att få kontakt med skolorna.

Den första utflykten, om man får kalla den så, gick 1994 till Högsby. Här hölls seminarier på tre olika platser. Avslutningen blev en middag på Fredriksbergs herrgård tillsammans med representanter för Högsby,

Våren 1999 besökte Smålands Akademi Nässjö med nattkvarter hos Gudrun och Björn Tegnér på Södra Äng i Ormaryd. Preses Anders Wejryd fick äran att sova i Tegnérers säng från Östrabo och därtill omgiven av företrädaren och hela hans familj i form av porträtt.

Foto Stig Tornehed.

Mönsterås och Oskarshamns kommuner. Nu som tidigare under dagen var Astrid Lindgren i centrum.

Vätterbygdens folkhögskola gästades 1995, Vimmerby 1996, Kalmar 1997, Värnamo 1998, Nässjö 1999, Nybro 2000, Ljungby 2001, Gnosjö, Anderstorp och Gislaved 2002, Eksjö 2003, Älmhult 2004, Västervik 2005, Vetlanda 2006, Vimmerby 2007 och Emmaboda 2008.

Till Akademiens kontakter hör sedan 1996 att med en ledamot vara representerad i Stiftelsen Elin Wägners Lilla Björka.

Symposier och seminarier

Till den utåtriktade verksamheten hör Linnésymposierna. Det första arrangerades i augusti 1995 i samarbete med Växjö kommun och Miljöresurs Linné. Symposierna vänder sig främst till en bred allmänhet med intresse av att fördjupa sina kunskaper om Linné samt aktuell miljö- och naturvård. Utöver föreläsningar företogs en resa i Linnés fotspår med exkursioner och föreläsningar. Liknande symposier genomfördes 1996, 1997 och 1998. Temat sistnämnda år var ”På jakt efter människan”. I Växjö avtäcktes linneanska citatstenar i Linnéparken, vid Vattentorget, i Hovs lund och Teleborgs slottspark.

I stället för symposium 1999 genomfördes i samarbete med Linnés Råshult och Älmhults kommun fyra kvällsföreläsningar i Råshult kompletterade med en heldag med ”Linnés farväl till Stenbrohult”.

Akademien var 2001 med om att arrangera en miljökonferens i Växjö samt 2005 och 2006 en Linnékurs på S:t Sigfrids folkhögskola.

År 2001 inleddes i Jönköping traditionen att börja lördagens högtidssammankomst med ett seminarium på fredagskvällen. Detta första seminarium ägnades åt Astrid Lindgren med titeln ”sjöråket som överbyggare”. Nästa seminarium hölls i Växjö 2002 på temat ”Att stå det onda emot”. Det inleddes med ett samtal mellan Anders Wejryd och Stefan Edman. År 2003 i Kalmar anknöt seminariet i samarbete mellan Högskolan i Kalmar och Smålands Akademi till boken ”Platser i livet”.

I november 2004 hölls i Högskolan i Jönköping ett seminarium inriktat på Viktor Rydberg. Publik tillströmningen var så stor att lokal måste bytas. Programmet inleddes med en visning av filmen *Singoalla*.

Två 100-åringar hyllades 2005 vid det välbesökta seminariet på Växjö universitet: Dag Hammarskjöld och Alf Henrikson. Mats Svegfors föreläste om den förstnämnde och Birgit Carlstén om den sistnämnde. Seminariet hölls i samarbete med Historiska föreningen och Humanistiska föreningen. Utgångspunkten för seminariet i Kalmar 2006 var Akademiens nyutkomna Linné-bok. ”Starka kvinnor i Småland” belystes genom seminariet 2007 i Jönköping.

I anslutning till Linnéjubileet 2007 anordnades i samarbete med Växjö kommun ett symposium i Växjö konserthus med medverkan av författare i Akademiens antologi *Linné. En småländsk resa*. Andra

dagen företogs en färd till Stenbrohult.

Ledamöter

Bo och Margareta Strömstedt vid högtidssammankomsten i Jönköping 2007.

Foto Ingrid Nettervik.

För Akademiens aderton ledamöter finns ingen angiven mandattid. Sedan 2000 kan ledamot, som så önskar, begära att få bli senior med möjlighet att, utan beslutsrätt, delta i Akademiens aktiviteter

Akademin kan utse korresponderande ledamöter. Den första blev 1999 Margareta Nilson, Peter Nilsons maka. Den andre blev Carl Axel Petri, hovrättspresident emeritus, Jönköping.

Akademin kan även utse hedersledamöter. Den första blev 2000 Astrid Lindgren, som därmed lämnade sin stol nr 1 till Roland

*Birgit Friggebo håller sitt
inträdestal i Växjö 2000.
Foto Stig Tornehed.*

Hallgren. Den andre blev donatorn Erik Malmsten och den tredje Anders Wejryd.

Under Akademin 15 år har det hunnit ske flera generationsskiften. För närvarande är det endast tre ledamöter som varit med från början, Margareta Strömstedt, Stefan Edman och Ulf Beijbom. Samarbetet har i stort sett fungerat väl. Några ledamöter har lämnat Akademin på grund av andra engagemang, avflyttningar eller för att det uppstått spänningar kring vissa personfrågor. Sådant hör till och har inträffat även i den Svenska Akademin. Birgit Friggebo är Akademin femte preses, som deklarerat ”att det är en stor förmån att få vara med om att främja kunskap och bildning i ett viktigt och stort landskap som Småland”.

Pristagare 1993 – 2008

Östrabopriset till Esaias Tegnér's minne (1993)

- 1993 Karl Vennberg
- 1994 Lars Bergquist
- 1995 Gunnar E. Sandgren
- 1996 Sven Fagerberg
- 1997 Göran Sonnevi
- 1998 Maria Gripe
- 1999 Ola Larsmo
- 2000 Per Odensten
- 2001 Arne Johnsson
- 2002 Ragnar Thoursie
- 2003 Willy Jönsson
- 2004 Björn Larsson
- 2005 Åke Svensson
- 2006 Cletus Nelson Nwadike

Linnépriset (1993)

- 1993 Björn Gidstam
- 1994 Ann Margret Dahlquist Ljungberg
- 1995 Anders Johansson
- 1996 Anders Börjeson
- 1997 Lennart Sjögren
- 1998 Lotte Möller
- 1999 Jan Danielsson
- 2000 Ingvar Christoffersson
- 2001 Karin Berglund
- 2002 Sten Dunér
- 2003 Björn Berglund
- 2004 Peter Gerdehag
- 2005 Lena Anderson
- 2006 Lena och Michaël Michaëlsson
- 2007 Marita Jonsson
- 2008 Smålands flora

Wallquistpriset (1993)

- 1993 Göran Åberg
- 1994 Bertil Nilsson
- 1995 Anne-Marie Thunberg
- 1996 Margareta Melin
- 1997 Oloph Bexell
- 1998 Magnus Gustafsson
- 1999 Olle Larsson
- 2000 Christian Braw och Karin Sporre
- 2001 Björn Ulvaeus
- 2002 Antoon Geels
- 2003 Lars Aldén
- 2004 Anna Maria Claesson
- 2005 Bo Brander
- 2006 Marianna Agetorp
- 2007 Owe Samuelsson
- 2008 Ulrik Josefsson

Emilpriset till Astrid Lindgrens ära (1995)

- 1995 Bibi och Tommy Isacson
- 1996 Runer Jonsson
- 1997 Per Gustavsson
- 1998 Ebbe Westergren
- 1999 Barbro Lindgren
- 2000 Gunilla Lundgren
- 2001 Elisabeth Hjortvid
- 2002 Lena Törnqvist
- 2003 Eva Bexell
- 2004 Marit Törnqvist
- 2005 Ulf Stark
- 2006 Solveig Olsson-Hultgren
- 2007 Christina Björk
- 2008 Eva Eriksson

Hanna Ouchterlonypriset (1998)

- 1998 Tage Johansson
- 1999 Eva Spångberg

Priset till Dag Hammarskjölds minne (2002)

2002 Ingmar Karlsson

2003 Hans Blixt

2004 Cordelia Edvardson

2005 Mats Svegfors

2006 Maciej Zaremba

2007 Kjell Albin Abrahamson

2008 Thomas Hammarberg

Viktor Rydbergpriset (2004)

2004 Viktor Rydbergmuseet i Jönköping

2007 Josef Rydén

Litterärt pris, med stöd av Stiftelsen Framtidens kultur, till nya smålänningar (2000):

Victor Rojas, Dalala Avdel Gani, Senada Besic och Cletus Nelson Nwadike.

Akademins hedersledamöter

Astrid Lindgren 2000 – 2002
Erik Malmsten 2002 – 2004
Anders Wejryd 2006 –

Korresponderande ledamöter

Margareta Nilson 1999 –
Carl Axel Petri 2000 –

Akademiledamöter 1998 – 2008

Stol nr 1

Astrid Lindgren 1993 – 2000
Roland Hallgren 2001 – 2007
Tomas Arvidsson 2008 –

Stol nr 2

Ann-Charlotte Alverfors 1993 – 1996
Vakans 1997
Brigitte Kühne 1998 –

Stol nr 3

Jan Arvid Hellström 1993 – 1994
Anders Wejryd 1995 – 2006
Jan-Olof Johansson 2007 –

Stol nr 4

Torgny Lindgren 1993 – 1997
K G Jan Gustafson 1998 – 2005
Elisabeth Hjortvid 2006 –

Stol nr 5

Evertz Arnesson 1993 – 2000
Ingrid Nettervik 2000 –

Ulf Beijbom, Lars Bergquist, Odd Zschiedrich, Margareta Strömstedt, Elisabeth Hjortvid, Birgit Carlstén, Lars-Åke Engblom, Lars-Olof Larsson, Birgit Friggebo, Magnus Gustafsson och Olle Wingborg på väg till festmiddagen i Ramkvilla 2006.

Foto Ingrid Nettetvik.

Stol nr 6

Alf Henrikson 1993 – 1995

Lars Bergquist 1995 – 2008

Stol nr 7

Margareta Strömstedt 1993 –

Stol nr 8

Stefan Edman 1993 –

Stol nr 9

Olle Wingborg 1993 – 2006

Lennart Johansson 2007 –

*Glada minner efter sammankomst på Östrabo. Från vänster: Lena och Lars-Olof Larsson, Monica och Olle Wingborg samt Ulf Beijbom.
Foto Stig Tornehed.*

Stol nr 10

Stig Tornehed 1993 – 2001
Birgit Carlstén 2001 –

Stol nr 11

Ulf Beijbom 1993 –

Stol nr 12

Mats Svegfors 1993 – 1996
Lars-Åke Engblom 1997 –

Stol nr 13

Marian Ullén 1993 – 2002
Odd Zschiedrich 2003 –

Stol nr 14

Gunnar Hillerdal 1993 – 2000
Birgit Friggebo 2000 –

Stol nr 15

Ulla Olin 1993 – 2001
Anders Johansson 2001 – 2003
Vakans 2004
Magnus Gustafsson 2005 –

Stol nr 16

Lars-Olof Larsson 1993 – 2005
Peter Aronsson 2005 –

Stol nr 17

Ann-Sofie Ohlander 1993 – 2000
Christina Hamrin 2001 –

Stol nr 18

Peter Nilson 1993 – 1998
Katarina Dunér 1998 –

Seniorledamöter

Evertz Arnesson 2000 – 2005
Gunnar Hillerdal 2000 –
Ulla Olin 2003 –
Stig Tornehed 2003 –
Marian Ullén 2003 –
Olle Wingborg 2007 –
Lars-Olof Larsson 2005 –
Lars Bergquist 2008 –

Peter Nilson

Ljuden från kosmos

Vid Akademiens högtid 1998 läste Margareta Nilson i Växjö domkyrka Ljuden från kosmos, som två år senare kom att ingå i Peter Nilsons postumt utgivna essäsamlingen med samma titel.

Regnet strilar ner och smattrar mot löv och tak i gryningen en dag i augusti.

Det är absolut vindstill, men humlets smala rankor rör sig sakta ändå. Häggarnas blad har börjat gulna och falla av. Luften är grå under träden, och skogsbrynet på andra sidan fälten är försvunnet i regndis. Det har blivit sensommar, på gränsen till höst. Rönnbären har mognat. Endera dagen flyger tornsvalan bort mot sitt vinterkvarter på andra sidan Sahara.

Tyst och svart och alldeles utan brådska glider en skogssnigel genom gräset.

Inga sångfåglar sjunger längre, och ändå kan jag höra fågellåten genom regnet. En kråka väsnas i en grantopp. Ett par tranor trumpetade nyss över skogen västerut. Långt bortifrån, nästan dränkt av regnets prassel, når mig ropet från en spillkråka.

Sedan är bara regnet där med sitt strilande och sitt droppande, underligt varierat i all sin outtröttliga enformighet. Ett brus, monotont som himlens gråhet: och ändå kan jag uppleva det som musik.

En musik spelad av naturen själv, spelad genom alla år och år miljarder ända från den yttersta urtiden. En musik som antyder evigheten: och den skall finnas kvar så länge det ännu finns vatten och hav på jorden och öron som kan förnimma ljud.

Regnet brusar och spelar. Det finns små toner i regnet, korta anslag av klanger från bas till diskant, ända upp till hörandets yttersta gräns. Om jag lyssnar noga och fantiserar en smula kan jag höra alla slags röster och musik i regnet, orgelkoraler och kanske en vemodig cembalo och snabba drillar på flöjt...

Efter en stund sjunker bruset undan. Det lätta regnet förvandlas till ett slags tystnad där andra ljut flyter omkring som på en vattrad yta. Jag

kan höra vingslagen från en fågel och en liten grodas språng i gräset. Regnbruset tycks skärpa hörselsinnet. Jag hör ljud som jag aldrig skulle höra ens den tystaste sommarnatt. Ur minnets djup tränger det plötsligt fram en aning om att vetenskapen nyss har bekräftat det: att brus kan vara ett medium för att bära annars ohörbara signaler till oss. Brus är paradoxalt nog ett av naturens verktyg för att göra information tydlig så att våra sinnen kan förnimma den.

Jag lyssnar till regnet, och det faller mig in att undra hur länge någon har kunnat höra regn falla.

Hur länge har det funnits varelser med öron att höra med? Var i evolutionens långa historia blev ljud en del av verkligheten?

Och var börjar ljuden bli musik?

+

Det har hänt ett och annat på sistone som väcker nya tankar kring musik, vad den egentligen är och varför den existerar. Människans egenart som musikskapare har satts i fråga. Vi börjar ana att musik kan vara något helt annat än vi trodde.

Det handlar innerst inne om vår mänskliga identitet och kanske om människans plats i universum.

Musik är ett gåtfullt tilltal. Någon vill säga oss någonting som aldrig kan fångas i ord. Musiken är äldre än språket. Många fler varelser än vi tycks på ett eller annat sätt ha upptäckt den. Gibbonapan sjunger liksom sommargyllingen och staren. Men vet de att de sjunger? Vad innebär sången mer än revirbevakning eller lockrop? Har koltrasten en aning om sin egen musikaliska fantasi?

Fågelsång och vindsus. Insektssurr och åskmuller. Böljeslag vid stranden, flodens dova sorl, bäckens brus, regnets förunderliga evighetsljud.

Känsla och intelligens är helt olika fenomen, det har vi vetat länge. Våra känslor tycks ha en längre och mera komplicerad historia än våra tankar därför att de hör hemma i mer komplicerad historias än våra tankar därför att de hör hemma i mer ålderdomliga skikt i vår hjärna, strukturer med anor från reptilåldern eller bortom den. Vad vi upplever inför musik har sällan någon rationell förklaring. Det finns människor som genom hjärnskador har förlorat att minne av musik, de kan inte skilja på toner och om man spelar för dem försäkra de att de inte hörde någonting. Men om man frågar om det var glad eller sorgsen musik de hörde vet de svaret.

Naturen dukar upp sin musikaliska mångfald inför våra öron. Hovklappret från en häst, ett knarrande gammalt träd i höststormen, ett ugglarop i vårkvällen. Vi lyssnar och tar till vara en liten del av tillvarons rikedom, liksom vi med andra sinnen tar till vara blomdoft, färger och ljus. Men vad är det som händer när vi lyssnar?

Quid est musica? Vad är musik? Oräkneliga böcker genom tusen år av västerländsk musikhistoria har börjat så.

Man frågade Bach vad musikalisk skönhet var för något. Han svarade: Det som behagar Gud.

Regnet strilar i min trädgård, det böjer malörtens och dragonens höga stänglar i kryddlandet, samlar sig till små rännilar längs allén. Regnet sorlar och viskar som bara en oändlighet av vattendroppar kan. *Regndropparna samtalar/ vänligt med varandra/ när de slår mot blecket*, skriver Harry Martinson. Visst samtalar de: men som all annan musik är det ljud som ryms inom språkets gränser, och poeter förmår tolka regnets ljud. Ändå kan vi uppleva det som om det vore ett slags språk, som om ljudet berättade något.

Ett tilltal ur själva kosmos. Den lilla del av kosmos som ramas in av moln och regndis och de våta kronorna kring min trädgård en tidig morgon i augusti när jag sätter igång min dator för att börja skriva min bok.

Det kommer gråa höstdagar med låga moln, halvdager, kala träd, yrande regnbyar, svarta grenar som rörs av fuktig vind. Dagsljuset är matt, men det bär signaler till oss om tillståndet i naturen, signaler på vilka vi reagerar med ett känslotillstånd: vi upplever en höstlig sorgsenhet, att världen är mörk och dyster och att vintern är nära. Det finns passager i musik som framkallar samma känsla. Musik är ett fysikaliskt problem, ett samspel av ljud, i exakt samma mening som ett landskap är ett fysikaliskt tillstånd av ljus och många andra slags signaler som når oss och påverkar oss.

Liksom vi reagera på enkla färger eller klanger reagerar vi också på mycket mer komplicerade signaler, från människor omkring oss, från naturen och från våra musikinstrument. Det finns ju ”glad” musik, ”sorgsen” musik, ”hoppfull” musik. Det finns musik som gör oss villrådiga, musik som kanske svarar mot själstillstånd som vi inte känner. Signalerna från musiken kan vara obegripliga för oss, alltför komplicerade eller främmande för att vi skall kunna tolka dem. Vår hjärna är programmerad av vår livserfarenhet att tolka vissa slags

signaler, för att ge dem en mening som vi ibland kan uttrycka i ord. Men ibland förmår vi det inte.

En gul solnedgång i oktober, en kväll med blänk i dikenas vatten och skarpt ljus i trädkronorna, gav mig en starkt och bisarr känsla av förväntan inför något som jag aldrig hade upplevt eller mött – men jag vet inte vad jag väntade på. Några ord av Debussy rann mig i minnet: ”det finns inget mer musikaliskt än en solnedgång”. Oktoberkvällens ljus ledde tanken till något okänt musikstycke med ödslig tvårflöjt eller soloviolin, men jag har ännu aldrig fått höra det. Landskapets färger väckte en känsla eller ett själstillstånd som jag bara har mött denna enda gång i mitt liv: och jag kan inte beskriva vad det var.

Landskapet är en fond som vi oavbrutet har haft kring oss genom alla tidsåldrar: träden, gräset, molnen, bergen, den blå horisonten.

Människans hela äventyr har utspelats i naturen, i landskapets skiftande dagar genom dygnet och årstiderna. I landskapet har alla våra känslor formats. Där mötte vi skräck och elände, hunger och iskall blåst, vi upplevde trötthet och förtvivlan. Där värmdes vi av solens ljus, vi gladdes över jaktbyten liksom vi gladdes åt sommarmolnen och himlens blåhet, och om natten såg vi gåtfulla stjärnor lysa. Vi bär med oss ett arv av känslor från alla generationer ner i tidsskeden innan Homo sapiens fanns, känslor som vår hjärna än idag förknippar med landskap, med jorden och vattnet och himlen ovanför.

När vi beskriver ett landskap, ett stycke natur, beskriver i samtidigt oss själva: vad vi förmådde se, vad vi förmådde uppleva och ge ett slags mening. Landskapet har format vårt känsloliv. Det vore egendomligt om det inte funnes korrespondenser mellan våra musikupplevelser och stämningarna inför naturen. Vad musiken berättar för oss kan vi känna igen ute i landskapet.

Vi skapar inte våra landskap. De finns där omkring oss och sänder sina signaler in i vårt medvetande. Varför skulle vi människor vara ensamma om att skapa musiken?

Mot natten börjar stjärnor tändas. Sanden strilar vidare i tidens timglas medan musiken spelar i universum.